

El riure medieval, un fenomen social

El 'Simposi internacional sobre sàtira i humor a la literatura medieval' ha retornat a l'anàlisi d'aquesta època uns colors que els tòpics li negaven. Des de les cançons carnavalesques, irreverents i sexuals, a la virtuosa jocositat dels sermons, la rialla i el somriure medievals s'han tornat a fer sentir.

Riure amb ganes, riure sardònic o per sota el nas, riure franc, amarg, riure de conill, cruel, forçat, carnavalesc, riure maliciós o indulgent. Riallades i somriures de tota mena i condició han ressonat, durant quatre dies, entre les parets de la sala Alfons el Magnànim, a la Beneficència, en el marc del "Simposi sobre sàtira i humor a la literatura medieval" que s'hi ha celebrat. A les cadires, les orelles atentes dels assistents, potser repetint alguns gests dels qui, anys ha, escoltaven els sermons de Francesc Eiximenis o els dards que llançaven, a cop de vers, els trobadors de Guillem de Berguedà. A la taula, professores i professors de les universitats dels Països Catalans i de més enllà, oferint les acurades anàlisis i reflexions per copsar millor el sentit dels escrits medievals. I a la galeria, potser, observant-nos a tots plegats amb un somriure maliciós, temperat i savi, els protagonistes dels simposi: el rei en Jaume i Vicent Ferrer, poetes anònims, oïdors i trobadors, Ausiàs Marc, Bernat Metge i Jordi de Sant Jordi. Tots ells, entenent-nos pel fet de compartir humanitat; deixant-nos de comprendre, també, per la distància històrica.

Perquè aquesta ha estat una de les constants que han marcat les intervencions en el simposi: la constatació que, si d'una banda, el fet de riure forma part de la condició humana -i, en aquest sentit és, per tant,

universal- és, alhora, una construcció social que varia, per tant, en l'espai i el temps. Ja ho feia notar l'escriptor Gabriel Janer Manila, en la sessió inaugural: "Cada realitat social elabora les seves formes de riure", va afirmar, i en va reclamar l'estudi per ajudar-nos a comprendre cada època i, també, "de quina manera l'home queriu modifica la cultura amb la seva rialla".

Des del riure burlesc de Dionís o la incrèdula rialla de Sara -inici del poble d'Israel-, fins al riure humanista que convida a la vida, passant pel lleu somriure d'un profeta que aconseguix desdramatitzar el solemne hieratisme cristià, durant la primera sessió del simposi es va poder fer, de la mà de l'escriptor, un repàs de les diferents

formes de riure de cada moment històric.

Jo sóc l'abat de la cucanya. Posteriorment, l'atenció es va fixar en un instant concret del segle XIII, quan una mà anònima -la mateixa que havia escrit els documents- copià, als espais en blanc d'un llibre notarial, quatre melodies trobadoresques, una de les quals, la que analitzà Isabel de Riquer, professora de la Universitat de Barcelona, de contingut bastant obscè i forma acurada. Aquesta dansa dialogada constitueix, segons la filòloga, una paròdia de la vida monàstica i, concretament de la regla de Sant Benet. "El poeta -explicà- denunciava els fets des de la certesa que el tema dels monjos cràpules faria riure el públic". I és que la sàtira tenia, a l'època, una àmplia vida literària.

ARXIU

I, de la sàtira a la ironia, l'endemà fou el rei Jaume I el protagonista de la sessió matinal del simposi. Segons el professor de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, Josep M. Pujol, Jaume I tenia una vis còmica que, intencionadament o no, segons les ocasions, sacseja de manera intermitent el *Llibre dels Feyts*. Fou des d'aquesta òptica que proposà una revisió del llibre jaumí ja que, argumentà, "el fet de no advertir la funció còmica d'alguns passatges del llibre comporta que no se'n pugui realitzar una interpretació satisfactòria" i pot, fins i tot, do-

A l'esquerra, l'escriptor Gabriel Janer Manila i el filòleg Albert Hauf, director del congrés, durant la sessió inaugural. A la dreta, la professora de la Universitat París IV Marie-Claire Zimmermann.

nar peu a falses polèmiques que se solucionen si es té en compte, senzillament, l'humor del rei i el seu gust pel joc lingüístic. Després d'una anàlisi de les pinzellades iròniques del llibre (que en ocasions, com si es tractés d'un gag de cinema mut, malgrat el temps, tornaren a provocar la rialla, ara entre el públic del simposi), Pujol conclou que "Jaume I 'lo Fecundador' té sobrats mèrits per ingressar en la categoria d'autor divertit i rialler de la literatura de tots els temps".

Novament, la paròdia es féu tema central de l'encontre i Josep E. Rubio, de la Universitat de València, analitzà l'humor i la burla del realisme grotesc. La inversió carnavalesca no pretenia transformar la realitat –perquè no hi havia, tampoc, alternatives elaborades– sinó que li donava, després del caos momentani, el mateix ordre, però renovellat. Els jocs amb els codis i la necessitat de comprendre'ls per captar el sentit de la paròdia van ser un dels arguments del filòleg, que parlà de la degradació grotesca que, durant la festa –però només aleshores–, convertia els ases en bisbes i, alhora, pujant-los als altars, degradava allò sagrat.

Posteriorment, el professor Albert Hauf, de la mateixa universitat i director del simposi, continuà en el camp de la paròdia medieval al poder religiós i dugué "L'home que riu" a revisar el "sentit pejoratiu i abjecte que hom dona al mot *medieval*". Així, si algú n'hagués tingut cap dubte, des-

prés de resseguir el recorregut que Hauf proposà per l'humor punyent, subversiu, escatològic, ferotge i crític de l'edat mitjana (des dels sirventesos letals de Guillem de Berguedà a les rèpliques lúdiques de Bernat Metge), de segur que va acabar tenyint l'uniformisme tenebrós amb què, a priori, identificava l'època, amb els colors més violats.

Noves relectures, nous camins.

Una de les conclusions més comunes –i gairebé sempre unànimes– d'aquesta mena de congressos és la que ja es va fer sentir amb força tot just traspassat el meridià de les conferències. Així, ja en les primeres sessions de dijous, 28 d'octubre, se'n va començar a deixar constància: queda molt de camp per estudiar. La idea va venir reforçada per les noves relectures proposades pels ponents. En aquest cas, foren *Lo somni*, de Bernat Metge, d'una banda, i el cançoner satíric valencià, de l'altra, les obres que van reclamar nous punts de vista en les seves respectives anàlisis. Així doncs, el filòleg de la Universitat de Barcelona Stefano Cingolani reinterpretà *Lo somni*, per recuperar la seriositat de les intencions del seu autor, sobre la base de l'estudi de les fonts que hi ha al darrere del text, i el també filòleg Tomàs Martínez, de la Universitat Jaume I de Castelló, després de negar la condició satírica del cançoner (ja que la crítica que contenen els poemes és una crítica inofen-

siva i jocosa que s'allunya de la denúncia), en proposà també una nova lectura prenent-lo, però, no com a mer element de burla sinó com a "contrafacto paròdic de l'obra boccacciana".

I, seguint encara el fil del conjunt d'obres en vers d'autors valencians del segle XV que conformen aquest "cançoner", el també professor de la Universitat Jaume I Vicent Salvador coincidí en la negació del seu caràcter satíric i afirmà, a més, que "l'humor és el termòmetre més sensible per detectar les preocupacions i interessos d'una societat". Un humor que, d'altra banda, tal com exposà Xavier Renedo (Universitat de Girona), podem trobar en els sermons d'Eiximenis, com a eina per fer els discursos plausibles i crear, així, complicitats amb els qui havien de rebre les lliçons morals que, més enllà de l'amena jocositat, contenen les seves diatribes.

La professora Marie-Claire Zimmermann (París IV) analitzà, el dia de la cloenda, els maldits –poemes satírics i misògins– dels Països Catalans i afirmà que, per a Cerverí de Girona, Corella o March, "el maldit constitueix, sobretot, un pretext literari per trobar un estil".

A tall de conclusió del simposi, podríem fer nostres, senzillament, les paraules amb què Zimmermann clogué la seva intervenció: "Sempre que vinc a València me'n torno amb idees."

Núria Cadenas